

Om grønlandske slægtssagaer

Af Robert Petersen

Indledning og definition

Betegnelsen *saga* er ellers for mange af os knyttet til nedskrevne historier især om folk og begivenheder fra Islands fortid, mens de grønlandske historier om fortiden er benævnt som *sagn* og *myter*, sådan som Knud Rasmussen også benævnte dem i sit trebindsværk, *Myter og Sagn fra Grønland I-III* (1921-1925). Men allerede Knud Rasmussen brugte titlen *Singajuk's Slægtssaga* i det vestgrønlandske bind. – Det var en af Knud Rasmussens små ejendommeligheder, at han skrev navnet som *Singajuk*, (*Singajuk* med den nye retskrivning), – mens det af historierne fremgår, at navnet bare var *Singajuk/Singajik*. Desværre har nogle skrifter på dansk bibeholdt Rasmussens forkerte stavemåde. – Nogle af de i denne artikel berørte historier indgår også i Rinks samling, *Eskimoiske Eventyr og Sagn I-II* (1866-1871), og må dér falde ind under betegnelsen *nyere sagn*. Mere bevidst bruges betegnelsen *slægtssaga* i videnskabelige artikler om de vestgrønlandske historier fra den så nære fortid (Knuth 1963; Gulløv 1997), at de omtalte personer er at finde i kirkebøger og lignende

skrevne dokumenter. Sagaernes personer kan ofte forbindes med fortællerens familie.

Stilistisk er familiesagaerne ikke til at skelne fra andre mundtlige historier – måske bortset fra dem om de selvoplevede beretninger. – Men de fleste grønlandske sagn er nemme at skelne fra sagn og myter fra andre østlige Inuit-områder ved, at mange af de grønlandske sagn fortæller om fangersamfunds liv, hvor grænsen mellem mennesker og dyr er ret skarp. Årsagen til denne forskel kan der måske argumenteres for i en anden, og måske mere kontroversiel artikel. Oprindeligt blev disse familiesagaer fortalt og genfortalt af personer, der selv kunne opregne deres afstamning fra de omtalte personer. På det grundlag er betegnelsen *familiesaga* eller *slægtssaga* en passende betegnelse.

Som antydnet er slægtssagaerne ikke så gamle – sammenlignet med de fælles inuitfortællinger. De indeholder ofte begivenheder fra den seneste førkoloniale tid og den tidlige historiske tid. Således kan mange af de personer, der omtales i fortællingerne, blive bekræftet som levende – eller døde – mennesker i

de tidlige kirkebøger. I Vestgrønland rasede en række koppepidemier i det 18. og 19. århundrede, og nogle gange hærgede de det samme distrikt mere end een gang (Gad 1974:62-110). De indledende historier i disse familiesagaer fortæller ofte om begivenheder, der var foregået 30-40 år forud for koppepidemien. Det er en vigtig faktor at bemærke, f.eks. omtales i begyndelsen af *Singajuks slægtssaga* begivenheder lige omkring 1700. Der var en koppepidemi omkring Nuuk i 1733-1734. Fra Upernavik blev en koppepidemi registreret i 1814 (Ostermann 1921:511), og slægtssagaerne omtalte begivenheder, der måtte være sket omkring 1775. Fra Sydgrønland omtales i *Qajuuttagssaga* den store skibskatastrofe fra 1777 (Hanssen 1977). Tyfusepidemi blev omtalt i Sydgrønland 1800, hvor mange mennesker døde (Gad 1974:72). Omkring 1800 blev koppevaccination prøvet, – i nogle distrikter med et heldigt resultat, og i Sydgrønland hærgede koppepidemier ikke så katastrofalt som andre steder (ibid. 89). Her må tyfusepidemien vel have spillet den samme rolle for den kollektive hukommelse som koppepidemierne andre steder. I andre distrikter havde en vaccination ingen effekt, måske fordi vaccinen var blevet for gammel inden brugen (ibid. 86-89).

Forklaringen på, at disse historier alle startede 30-40 år forud for de alvorlige epidemier, kan meget nemt skyldes, at samfunds hukommelse simpelthen blev kappet af, når især de ældre i lokalsamfundet døde under epidemierne, og det må understøtte tanken om, at der var

noget om historiens indhold. Disse historier begyndte alle med de overlevendes ungdom. Det var de overlevende voksnes hukommelse, de nye historier startede på.

I Nuuk og i Sydgrønland – og vel de fleste steder, – blev slægtssagaerne først fortalt af de omtalte personers efterkommere. Slægtssagaer omkring Upernavik blev som helhed først nedskrevet omkring 1950 (Lyng 1955). I mellemtiden er de blevet til hele distriktets fælles folkløse. Årsagen hertil må søges i, at befolkningen efter koppepidemien i 1814, reducerede den beboede del af området til en tredjedel af, hvad det var før 1814. Mens folk levede tæt på hinanden, blev disse slægtssagaer almene, men indtil ca. 1950 stort set ukendt uden for distriktet. Dog havde Rink et par af disse historier med i sin samling. I overensstemmelse med ovenstående påstand, startede historierne med begivenheder omkring 1775.

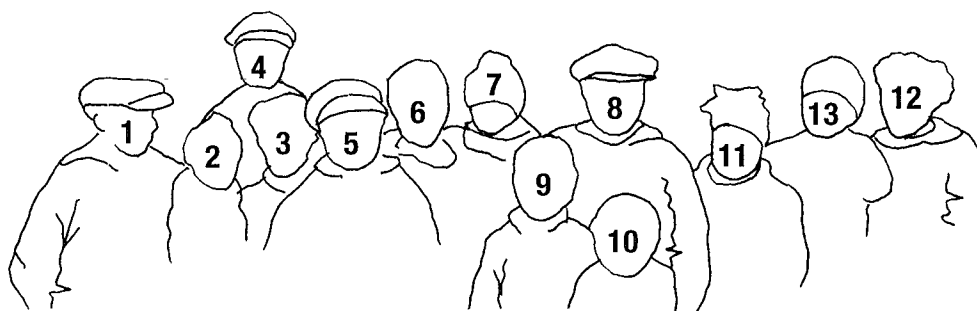
Første eksempel: Singajuks slægtssaga
Historien blev nedskrevet første gang omkring 1860, da en af Singajuks efterkommere, *Hendrik fra Kangeq*, sendte et manuskript til Rink (Rink 1871:1-9). Rink påbegyndte en indsamling af grønlandsk folkløse omkring 1858. Anden gang blev historien nedskrevet af Knud Rasmussen i 1902 (Rasmussen 1924: 276-344). Den er meget længere og mere detaljeret end Rinks version.

Singajuk var en mand, der flygtede fra sine fjender i Sydgrønland. Han blev gift med en pige fra omegnen af Kangeq ud for Nuuk. De fik nogle efterkommere. Deres ældste søn, *Mangilaq*

Johannes og Lise Rosings familie fotograferet i foråret 1926.

1. David Rosing (1904-69), tømrer. 2. Karen, hans datter (1925-). 3. Sara, Davids kone, født Olsen fra Aasiaat. 4. Anders (1909-) fanger/fisker. 5. Nikolaj (1912-76) lærer/Folketingsmand. 6. Kirstine, født Lyberth. 7. Ulrik (1925-95) fisker/handelsmand. 8. Svend (1887-1957) fanger, gift med 6 (Kirstine). 9. Sofie, gift Poulsen (1917-). 10. Kitsia, gift Berthelsen (1921-). 11. Lise (1865-1946) kaldet Elise, født Heilmann, gift med nr. 12. Johannes Rosing (1863-1942) sagnfortæller, udstedsbestyrer, bødker. 13. Gudrun Petersen (1923-1997) datter af Ole Petersen og Jakobine, født Rosing, datter af Johannes og Lise.

eller *Tusilartog*, omtales som en storfanger, eller måske snarere en stor kajakroer – de to begreber er ikke altid identiske, – og han kunne ro ud i kajak i al

slags vejr. Tusilartog var en temperamentfuld mand, som skulle have dræbt adskillige personer. Singajuk og hans kone, *Marnilik*, døde uden at blive krist-

nede. Men *Tusilartog* og hans familie blev optaget hos herrnhuterne (Knuth 1963:211; Gulløv 1997:409-411). Der ved blev det muligt at finde deres data i herrnhuternes kirkebøger. Personerne i disse historier eksisterede således i virkeligheden.

Nogle af fortællingens begivenheder blev beskrevet med mange detaljer. Episoden omkring Singajuks frieri ved *Illorpaat* er et godt eksempel. Det foregår i et hus hos en enke, hvis navn ikke bliver nævnt. Singajuk bliver i den grad betaget af datterens skønhed, at han noget nervøst anmoder om hendes hånd – stilet til hendes mor – før han ved, hvad pigen hedder. Allerede dét er jo en fortælling værd. Placeringen af deres hus ved bopladsen, udsigten fra huset, og eftermiddagssolen, der skinnede ind i huset, er i den grad beskrevet, at arkæologerne mener at have fundet huset (Gulløv 1997:409-411). Huset er blevet udgravet (ibid. 58 f.), og der blev ikke fundet nogen uoverensstemmelse mellem historien og fundene.

Eksempel to: Qajuuttaq

En af mine søstre, der en overgang boede i Narsaq i Sydgrønland, fortalte mig engang, at hun havde truffet nogle interessante mennesker, der fortalte hende om deres forfader, *Qajuuttaq*, som levede omkring 1800. De fortalte hende om Qajuuttaqs boplads, hans plads til helleflynderfiskeri, om hans husruin og lignende detaljer. De fortalte hende også om Qajuuttaqs venskab med *Johannes Andersen* (1760-1826), søn af de velkendte Anders Olsen og Tuperna. Disse efterkommere var tydelig-

vis stolte af denne forfader. Min søster havde hørt andre historier om Qajuuttaq, der engang skulle være flygtet sydfra til *Tunulliarfik*, efter at have dræbt en mand. Denne episode var ukendt for hans efterkommere, og de udtrykte en stærk tvivl om dens sandhed.

Der er faktisk flere historier om *Qajuuttaq* ud over det mord, han skulle have begået (Rink 1871:48; Petersen 1999). Han havde to koner, og ca. 10 børn. Han var en stærk mand. Børnene af den mand, han myrdede, var flygtet til det sydlige Ostgrønland. De kom en sommer over indlandsisen for at øve hævn: Qajuuttaq, der dengang havde et gevær, skød og sårede en af dem, og da de flygtede, bærende på den sårede, forfulgte han dem ind over indlandsisen, indtil han kunne se en fjord på østkysten. Den korteste strækning mellem *Tunulliarfik* i vest og en fjord i Ostgrønland er til *Puiatteq* i øst, en strækning på ca. 100 km, og hvis det ikke var dén fjord, kunne turen nemt være længere. Så vendte han tilbage. Det skete formentlig 100 år før Nansen, og *Qajuuttaq* klarede strækningen frem og tilbage, lige som de for os ukendte fjender.

I 1777 blev mange hvalfangerskibe fanget i Ostgrønlands stori, og mange af dem blev skruet ned. Omkring 450 mænd drev sydpå med isen, og ca. 150 blev til sidst reddet på vestkysten (Holm & Garde 1887:23; Hanssen 1977). Qajuuttaq fandt på en lille ø nogle hollandske skibbrudne, bragte dem hjem til sit hus og bespiste dem resten af vinteren. Om foråret blev de sejlet til *Paamiut*, hvorfra de kunne få skibslejlighed (Tving 1944:112). Hvem det var, kan vi natur-

Tusilartok lytter sig til en måges tryllesang, og han kunne bagefter trodse enhver storm i kajak. Akvarel af Aron fra Kangeq 1822-69.

ligvis ikke vide. Mange år senere kom der en ung hollandsk skipper til Qajuuttaqs boplads. Han kunne tale grønlandsk, og han spurgte efter Qajuuttaq. Da folk fortalte ham, at Qajuuttaq var død nogle år i forvejen, blev han ked af at høre det: Han ville gerne have takket ham for hans hjælp, men han havde også glædet sig til at drille ham, fordi Qajuuttaq havde drillet ham meget, idet han var den yngste i flokken (Petersen 1999). Jeg har ikke kunnet finde nogen bekræftelse på denne hollandske skipper fra anden side.

Mineralogen Giesecke, der ufrivilligt tilbragte 7 år i Grønland, fra 1806 til 1813, fortalte i sine dagbøger, at han i 1806

besøgte den omtalte *Johannes Andersen* ved *Igaliku*. De sejlede til *Tunulliarfik*, til et sted tæt ved *Narsarsuaq*. De traf ikke *Qajuuttaq*; men de fandt en teltring, brugt af en usædvanlig hedensk grønlander med to koner og 10 børn. En hedensk grønlander med to koner og 10 børn i *Tunulliarfik* kan dårligt være andre end *Qajuuttaq*, da en mand med ti børn var ganske usædvanlig, som Giesecke også selv bemærkede (Giesecke 1878:35).

Eksempel 3: Tuluq fra Kittorsaq

I familiesagaerne fra Upernavik kommune omtaler mange historier koppepidemien fra 1814. Tidspunktet kender vi bl.a., fordi Upernavik blev opgivet

som koloni i 1814, og en koppepidemi rasede i distriktet ved kolonisternes afrejse (Ostermann 1921:511). Efter denne begivenhed var hele Upernavik distrikt nord for Upernavik Isfjord ubeboet til lidt før 1850, og kun en strækning på ca. 60 km fra nord til syd blev beboet i de næste 35 år. Det var i denne periode, familiesagaerne ved Upernavik blev en fælles tradition. Der overlevede så få personer i norddistriktet, at en enkelt familie af *Qupanu* og hans søn *Qimmiut*, som var teenager dengang, – kunne samle alle overlevende i norddistriktet i deres hus ved Aappilattoq nær Tasiusaq (Lynge 1955:86). Qimmiut blev døbt i 1841, og hans alder blev dengang opgivet til at være 41 år (ibid. 17).

I historien om epidemien boede *Tuluqaq* nord for alle andre, ved *Kittorsaq*. Da han hørte om farsoten længere mod syd, besluttede *Tuluqaq* at flygte nordpå. Han og hans familie rejste med deres umiak nordpå, og forsvandt (ibid. 17). Historien om *Tuluqaq* var faktisk ikke længere ved Upernavik. Den er anderledes end de andre eksempler ved sin detaljefattigdom. Som den fortælles, kan den heller ikke stamme fra *Tuluqaqs* efterkommere.

Mange år gik. Hayes's arktiske ekspedition kom i 1861 på tilbagevejen til Upernavik. Om bord var fangstmanden *Suersaq*, *Hans Hendrik* sammen med sin kone, *Mequ*. Da Hayes i Upernavik hørte om udbruddet af den nordamerikanske borgerkrig, fik han travlt, og familien *Hans Hendrik* gik i land ved Upernavik, vist nok efter eget ønske (Rosing 1948:28).

Da *Mequ* blev spurgt, om hun skulle have hørt noget om *Tuluqaqs* skæbne, fortalte hun, at *Tuluqaqs* familie skulle være kommet over Melvillebugten, og at hun selv var efterkommer af *Tuluqaq* (Lynge 1955:112).

Men i virkeligheden hører vi endnu tidligere om *Tuluqaq*. Den britiske opdagelsesrejsende *John Ross* kom i 1818 til inughuit, som han kaldte for *Arctic Highlanders*. Han spurgte gennem sin tolk, *Hans Zakæus*, dem om forskellige ting, bl.a. om de kunne nævne en storfanger for ham. De sagde, at en mand ved navn *Tuluqaq*, var storfanger, og at han boede ved *Pituffik* – den nuværende Thule Air Base. Han boede i et stort hus (Ross 1820:99, 110). Dette er en interessant oplysning. Men hvordan kan vi regne med, at det var den samme *Tuluqaq*? – I Thule området var drivtræ en virkelig mangelvare. Jordhusene var små, og loftet måtte bæres af smalle, aflange sten og store, flade sten. Husene måtte formes som en omvendt pære, fordi disse sten skulle kunne nå hinanden, når de understøttes af sten efter vægtstangsprincippet (Holtved 1967:13 ff.). Disse begrænsede husets mulige størrelse kraftigt, der nok også derved var lettere at få opvarmet. Kun en person med trærafter kunne bygge sig et stort hus. Jeg må konkludere, at det var den samme *Tuluqaq*, der ved sin flugt mod nord fra *Kittorsaq* havde medbragt træskelettet til sit hus, så han kunne bygge sig et stort hus. Fire år senere havde han stadig disse rafter og derfor et stort hus. Fælleshuset var den normale boligform ved Upernavik, i hvert fald til ca. 1830. Dertil kunne ingen, der

ikke var storfanger, bo nord for alle andre i Upernavik distrikt. I grunden er der ikke så mange detaljer, men de passer sammen.

Et extra eksempel: Qillarsuaqs gruppe

Nu er vi uden for Vestgrønland. Ifølge nogle historier begik to mænd i det sydlige Baffin Island omkring 1830 et drab og måtte flygte nordpå. Deres navne var Killaw (*Qillaq*) og Okey (*Oqi*) (Boas 1901-1907: 535). De kom med deres familier til egnen omkring Mittimatalik/Pond Inlet. Omkring 20 år senere drog den døbttes sønner nordpå og prøvede at øve hævn. De overraskede *Qillaq* og hans bror *Aksaarjuk*, som forskansede sig på et isfjeld, hvorfra det lykkedes dem at flygte i hver sin retning. *Aksaarjuk* flygtede til Iglulik. En af mine gode kilder, *Qulittalik*, bemærkede, at ingen måtte blive dræbt ved Iglulik. *Qulittaliks* bedstemor så som lille pige, da *Aksaarjuk* som en flygtning kom til Iglulik. Desværre spurgte jeg ikke om, hvordan det skulle forstås, at ingen måtte blive dræbt ved Iglulik. Men ofte var samlings- og handelssteder fredhellige. Men om de var det permanent, kan jeg ikke sige. *Qillaq* krydsede på sin flugt Lancaster Sound mod nord (Petersen 1962:100). Det var nogle år forud for migrationen mod Thule.

Under en af eftersøgningssekspeditionerne efter den forsvundne *Franklin*, havde capt. *Inglefield* en tolk med fra Upernavik. Vi kender ham som *Tuut(s)ingaaq*, fortælleren og forfatteren Martearaqs bedstefar. Der mødte *Tuut(s)ingaaq* nogle inuit i nærheden af et depot, der var blevet plyndret. Denne episode

og dette møde havde han fortalt til sin familie (Nielsen 1957). *Tuut(s)ingaaq* nævnte ingen navne; men vi ved fra en anden kilde, at *Tuut(s)ingaaq* mødte *Qillaq*. Under den sidste eftersøgningssekspedition efter Franklin havde capt. *McClin-tock* en anden tolk, nemlig bødker, senere udstedsbestyrer, *Carl Petersen* fra Upernavik. I 1858 mødte gruppen ved isen øst for Devon Island 12 inuit. Den ældste mand i gruppen, en skaldet mand, hed Kret'lak (*Qillaq*). De fortalte, at de rejste østpå, og havde været to år undervejs. Da *Qillaq* opdagede, at Carl Petersen kom fra Upernavik, spurgte han efter *Tuut(s)ingaaq* (Carl Petersen 1860:92-94).

Vi kender jo også *Qillaq*'s indvandring fra andre kilder. Til at begynde med var der to ledere: *Qillaq* og *Oqi*. Vi kender *Qillaq* som *Qillarsuaq*, som han blev kaldt ved Thule. Men under turen blev de to ledere uvenner, og *Oqi* vendte om med hovedparten af gruppen (Rasmussen 1905:33 ff.). Men i Vestgrønland hører vi om *Oqi* allerede i 1865. På hvalfangststationen *Ummannarjuaq/Blacklead Island* tilbragte en mand fra Sisimiut, *Adam Bech* nogle år som tolk og arbejdsformand – og måske også som missionær, – nogle år. *Adam Bech* var kateket, som også havde virket som tolk på en af Franklineftersøgningerne, og da en engelsk kaptajn henvendte sig om *Adam Bech* til missionær Jacob Kjer i 1860, gav Kjer sin tilladelse med ønske om, at *Adam Bech* også kunne missionere på Baffin Island (Bech 1867: spalte 1314). Da han vendte tilbage til Grønland, skrev han i *Atuagagdliutit* om sine år på *Ummannarjuaq* og omegn, især om

nogle interessante personer, han havde truffet. Engang mødte han en mand ved navn *Koorsuk* – sådan læses det i hvert fald, han brugte Fabricius' retskrivning, som var blevet omsat til Kleinschmidts af redaktionen. – Denne *Koorsuk* var kommet fra det nordlige Baffin Island og fortalte om forskellige ting, bl.a. om vandringsmanden *Oqi*. Under en af *Oqi*'s rejser fandt hans gruppe et ekspeditionsdepot, som de faktisk raserede (Bech 1865, sp. 973). Det var formentlig det samme depot, som *Tuutsingaaq* fortalte om (Nielsen 1957). Denne historie understøtter kraftigt, at *Oqi*'s gruppe nåede tilbage til det beboede område.

I 1861 forlod Hayes' ekspedition Thule, og nævnte, at bue og pil var ukendte i Thule, d.v.s. *Qillarsuaqs* gruppe var ikke nået frem endnu. I 1871 havde capt. Budington en samtale med *Ivalog*, *Qillarsuaqs* svigerdatter, hvis familie var forblevet i Thule, da resten af gruppen forsøgte at komme tilbage til Baffin Island. *Ivalog* fortalte, at hendes og *Ittukusuks* familie var alene tilbage, da gruppen, som de var kommet sammen med fra Nordamerika, vendte hjem. *Meqqusaaqs* gruppe var således ikke kommet tilbage fra det mislykkede forsøg på at komme til de hjemlige egne.

Qillarsuaqs gruppe var således ikke kommet til Thule i 1861. I 1872 var de overlevende fra den mislykkede tilbagerejse til Baffin Island, endnu ikke kommet til Thule. Men hvis alle brikkerne skal passe, var de kommet til Thule i 1862 i første omgang, og i 1873 i anden omgang. Tilmed passer omtalen af vintervejret meget godt med en af

Dansgaardgruppens (Dansgaard o.a. 1978) detaljerede, palæoklimatiske analyser (Petersen 1989:136).

Disse løsrevne episoder fik først sammenhæng, da Den litterære ekspedition skrev en sammenhængende historie om denne migration og dens betydning (Rasmussen 1905:21-35; Moltke & Mylius-Erichsen 1906:306-310), og disse beretninger fik et væsentligt supplement ved Inûterssuaq Uvdloriaqs bog om *Qillarsuaqgruppen* (Uvdloriaq 1976; på dansk, Ulloriaq 1986). Hovedinformanten for den litterære ekspedition, *Meqqusaaq*, deltog i selve vandringsen, andre kilder var børn og børnebørn af migranterne. Inûterssuaq Ulloriaq baserede sine historier på *Ittussaarsuats* beretninger. Hun var også deltager i selve migrationen.

Jeg har medtaget denne migrationsberetning fordi den rummer interessante aspekter til min fortolkning.

Om slætssagaerne

Historierne omtaler navngivne personer, og de fleste af dem kan bekræftes ud fra andre kilder som virkelige personer. Men det er oftest historier om egne forfædres bedrifter. I *Ole Brandts* (1971) og *Thomas Frederiksens* (1980) beretninger om deres forfader *Qooqa*, bliver vi præsenteret for inkarnationen af en virkelig storfanger. Især i *Frederiksens* omtale er *Qooqa* den person, der standsede blodhævn i Grønland. Det var sandsynligvis slægtens fortolkning. Men også efter *Qooqas* tid blev der øvet blodhævn. Men *Qooqa* nød en sådan respekt, at han kunne tillade sig at ignorere forpligtelsen til hævnudret uden at miste re-

spekten, og derved kunne han stoppe den blodfejde, som hans slægt var involveret i. Men der er flere historier om mænd, der bevidst undlod at øve hævn. Blodhævn blev dog også øvet i historisk tid. Rink har en historie om blodhævn, øvet af en mand, der tydeligvis ikke var kristen, men som bar et kristent navn, så han var sandsynligvis en hedning, der blev navngivet efter en afdød kristen (Rink 1871:113). Det skete jo ind imellem. *Qooqas* rolle blev understreget af hans efterkommere.

Slægtssagaer var historier fortalt af hovedpersonens efterkommere, og gennem hvilke familien ønskede at blive husket. Den situation, hvor *Qajuuttag*s efterkommere ikke ville tro, at han var morder, kunne repræsentere en karakteristisk holdning. Han var husket som en munter person. Historien om *Qillarsuaq* som ønskede fred med sine omgivelser (Uvdloriaq 1976:63; Ulloriaq 1986:64) kan være god nok, fordi han selv måtte flygte fra sin hjemegn to gange. Men historien nævner ikke det mord, som *Qillaq* og *Oqi* begik. I de skrevne kilder, som stammer fra mundtlige kilder, kan de episoder, der ikke kom med, antyde, at der var episoder, som en slægt ikke ønskede at tale åbent om, hvorfor de senere generationer ikke fik kendskab til disse ting. Men mange andre episoder blev fortalt og genfortalt til familiens yngste, mens visse andre blev fortiet.

En ting, som jeg finder interessant i Knud Rasmussens beretning om *Qillarsuaq*, findes kun i hans grønlandske version, som er skrevet senere end hans danske version. *Meqqusaaq* fortalte, at *Qillarsuaq* lidt før selve migrationen fo-

retog nogle åndeflugter til fjerne egne, og der så »andre inuit klædt i sælskindspelse og sælskindsbukser« (Rasmussen 1909: 102). Det lyder næsten, som om hans bopladsfæller ikke kendte inuit klædt på på denne måde. Men vi ved fra andre kilder, at han mødte *Tuutsingaaq*, en mand fra Upernavik på den ubeboede side af Lancaster Sound i 1853 (Nielsen 1957; C.Petersen 1860:92). – Migrationen skulle efter alt at dømme være blevet påbegyndt i 1856. – *Tuutsingaaq* var klædt i sælskindspels og sælskindsbukser. De inuit, *Qillarsuaq* så på sine åndeflugter, var klædt på samme måde, og ikke i isbjørneskindsbukser. Måske var han egentlig på vej til Upernavik. Efter *Ittussaarsuats* erindringer kendte man tydeligvis ikke *Qillarsuaq* som morder hjemmefra. De huskede ham – til trods for det drab, han blev overtalt til at begå i Thule (Uvdloriaq 1976:35 f.; Ulloriaq 1986:64-67), som en fredselskende mand (1976:35; 1986:64). Denne detalje tyder på, at slægtens yngste ikke kendte noget til hans drab i sine unge dage.

I andre slægtssagaer fra Nuuk blev *Tusilartog* omtalt som en seriemorder. Slægten ønskede ikke at holde hans hidside og mørke side skjult, men undskyldte det vist med, at han var hedning. På den måde kunne hans kristne efterkommere tage afstand til denne side af ham, og måske gjorde de ham værre end han egentlig var.

Men episoder fortalt, og episoder udeladt, synes ikke rigtigt at hænge sammen med den ofte hævdede erindringsforskydning i alderdommen. Det ser snarere ud til, at hver slægt havde sin holdning over, hvad den ønskede hu-

sket, og hvad den ellers helst ville forbigå i tavshed.

En anden interessant ting at nævne er nogle bemærkninger efter den første publikation af familiesagaer ved Upernavik (Lyng 1955). Flere fortællere i Upernavik hævdede, at disse publicerede versioner ikke var de »sande historier«. Da sådanne udtalelser sjældent blev præciseret, blev disse heller ikke uddybet. Hans Lynges hovedinformant, *Marteeraq Nielsen*, publicerede få år senere mange af sine fortællinger. Der var meget små forskelle – oftest nye detaljer – mellen de to serier af fortællinger, og umiddelbart synes de ikke at give grundlag til en sådan kritik. Men situationen siger noget om folks opfattelse af en »sand historie«. Det er i al enkelhed den historie, som man selv havde hørt i sin barndom eller ungdom, af en pålidelig fortæller. Men situationen er den, at der efter en begivenhed ofte opstår lidt varierende versioner af den samme episode, mytedannelsen opstår vel altid efter usædvanlige, eller bare omtalesværdige, begivenheder, og gør det stadig væk i vore dage. Nogle af disse mytedannelser er sikkert meget kortlivede, – af gode grunde kan vi ikke kende dem – men enkelte blev husket, og må betragtes som den bundfældede, lokale forståelse af begivenheden. I denne forståelse indgår sikkert en masse lokalviden om normer, de omtalte personers væremåde o.l. Vi må huske på, at de til at begynde med blev fortalt til folk, der måske kendte personerne og de begivenheder, der blev omtalt. Her er det måske af mindre interesse, hvem der fortalte disse historier. Til at be-

gynde med måtte det være af betydning, hvem man fortalte dem til. For tilhørerne var de nødt til at være acceptable. Det er et meget væsentlig aspekt i vurderingen af sådanne historier.

I henhold til flere slægtssagaer, flyttede en bestemt familie, *Nulooqs* familie, til *Aappi* på nordsiden af Upernavik Isfjord lidt før 1850. Det må være den familie på 14 personer, Rink placerede på »Arbik« (*Aappi*) i sin grønlandsbeskrivelse (Rink 1857). Men ifølge de officielle folketællinger var *Aappi* ubeboet helt til 1876. *Nulooqs* familie blev registreret som boende ved *Aappilattoq*, på den sydlige side af den samme fjord. Det kan måske synes ligegyldigt, om man boede på nordsiden eller sydsiden af den samme fjord; men det var det ikke. På sydsiden havde man hele tiden kontakt med resten af Upernaviks befolkning, på nordsiden kunne man ikke få kontakt med de andre fra november til ca. midten af februar. Hvis der skete familiens forsørgere noget alvorligt i begyndelsen af denne periode, kunne familien næppe overleve vinteren, i hver fald så længe det var den eneste familie nord for denne grænse. De, der sørgede for folketællingerne vidste det naturligvis, men intet tyder på, at de forstod dens mulige konsekvenser. Men familien vidste det, og forstod det. En af de interessante sider af denne »praktiske« sammentælling er, at ministerialbøgerne alligevel viser ret klart, at denne familie ikke boede ved *Aappilattoq*. For der var fødsler og dødsfald og barnedåb alligevel. Børn, der blev født ved *Aappilattoq* fik ved dåben opgivet ikke bare dåbsdato, men også fødselsdato, og det

samme skete ved dødsfald og begravelse ved Aappilattoq. Men disse oplysninger om fødselsdato og dødsdato mangler hos de fleste børn af *Nulooqs* familie, i hvert fald dem, der blev født om efteråret, mens *Aappi* var isoleret. Enkelte af dem fik opgivet, at de blev født i oktober, november eller december, og for andre blev det kun angivet, at de blev født året før. Men disse børn blev døbt i sidste halvdel af februar, eller begyndelsen af marts. Ved den tid kunne man igen krydse Upernavik Isfjord. *Nulooq* selv blev opført som »død af alderdom« i maj 1859, men hans døds måned blev angivet som december 1858. Der må være andre årsager til, at hans død blev registreret så sent. Nu var *Nulooq* jo den sidste person, der døde som hedning i distriktet, og han blev ifølge slægtssagaen begravet efter hedensk ritual (Lynge 1955:34). Det kan være, at kirkebogsføreren i nogen tid havde været i tvivl om, hvor vidt han kunne skrive en afdød hedning i kirkebogen. Her er der flere eksempler på, at en detaljeret mundtlig tradition kan være mere pålidelig end de skrevne kilder, i hvert fald på visse punkter. Men dette har stadigvæk ikke noget at gøre med erindringsforskydning.

Om slægtssagaer og andre kilder

Det er faktisk overraskende at se, hvor meget detaljer af sådanne historier kan bekræftes fra anden side. Identificeringen af »enkens hus« på Illorpaat (Gulløv 1997:409 ff.) er et godt eksempel på, at de detaljerede afsnit i slægtssagaerne kan bekræftes med rimelig sikkerhed. Vi kunne placere historierne om *Qajuuttag* i

relation til kendte begivenheder, og fra anden side kendte personer. Vi kan faktisk følge *Qillarsuaqs* vandring fra det første kendte drab i 1830'erne, ødelæggelse af et ekspeditionsdepot i 1853, møde mellem McClintocks skib og *Qillaq* gruppen i 1858, indirekte omtale af at de ikke var nået frem i 1861, og Budingtons samtaler med *Ivaloq*, der viste, at de overlevende fra hungervinteren på et forsøg på hjemtur endnu ikke var tilbage i Thule i 1872, og endelig gav Carl Petersen os grundlag for at forstå, hvordan *Qillaq* kunne vide noget om påklædningen i Grønland syd for Thule.

Ministerialbøgerne fra Upernavik gav os en ide om, at *Nulooqs* familie ikke boede ved *Aappilattoq*, men ved *Aappi* som påstået af familiesagaerne, og indirekte af Rink.

Så vil jeg gerne slutte af med et andet aspekt, som jeg finder i Upernavikhistorien om *Aataarsuatsiaq* og *Ikersaq*. Mig bekendt savnes der en afstammingsforbindelse mellem de to personer og de senere generationer, og den falder derfor uden for definitionen af slægtssaga. Men den er fortalt som hørende til perioden omkring de ældste slægtssagaer ved Upernavik, og den betragtes som en historie om begivenheder, der virkelig er sket. Nu er det vel af betydning, at personerne i historien er navngivne, og den rummer handlinger, der beskrives med ret mange detaljer; men den vigtigste grund til, at historien anses for at være sand, er, at man mener at have fundet det sted, hvor *Ikersaq* skulle have øvet sine kræfter, og flere detaljer i historien passede ind i det, man kunne se. Historien er blevet nedskrevet i Peder

Kraghs samling, men den ældste version, jeg kender, er nedskrevet af *Abraham Eliassen* og udgivet af Rink i 1866 med titlen *Atarsuatsiak, en Morder ved Upernivik* (Rink 1866:270-274). Efter denne version boede *Aataarsuatsiaq* et sted lidt nord for Kangersuatsiaq/Prøven, og den deler flere detaljer med en kendt historie om »seriemorderen fra Maniitsoq« (bl.a. Olsen 1964:96-99). Maniitsoq ligger lidt nord for Kangersuatsiaq, men umiddelbart er der en stor forskel mellem de to historier, fordi hævnen imod morderfamilien fra Maniitsoq foregik med en masse magi; men de historier, jeg kender om *Aataarsuatsiaq* er befriende fri for sådanne detaljer. Den er meget nøgtern. *Marteeraq Nielsen* har skrevet historien ned, og fået den udgivet i tidsskriftet *Avangnâmiok* i 1954 (s.111. ff). Den svarer nøje til de historier, jeg kender om dette emne. *Aataarsuatsiaq* blev opdaget som en seriemorder, da en mand undslap fra ham. Han var gift med en søster til *Ikersaq*. Ikke desto mindre fik *Ikersaq* fortalt, at hans svoger pønsede på også at dræbe ham. På et eller andet tidspunkt havde *Ikersaq* øvet sine kræfter på et sted med mange stenblokke, og han flyttede rundt med dem. Før hævnen traf *Ikersaq* en aftale med ofrenes familier, at hævnen skulle øves, næste gang *Aataarsuatsiaq* kom til stedet. *Aataarsuatsiaq* havde en frille på stedet. Da svogeren havde besøgt sin pige og kom ud, stak *Ikersaq* ham med en kniv, og alle, der havde noget at hævne, kom og stak til ham.

Den ligner flere historier om sammensværgelser for at eliminere en per-

son, der blev anset for farlig for sine omgivelser. Den er lokaliseret, den indeholder et par navne, og beskriver situationer, der godt kunne være sande. Historien anses for at være sand af nogle.

Men hvad nu, hvis historien ikke var sket, hvis hverken *Aataarsuatsiaq* eller *Ikersaq* var personer, der havde levet samtidigt, svogre og alligevel fjender. For mig at se, ville historien blive mere interessant. Uforstyrret af personnavne og andre tilfældigheder ville vi formentlig få en historie, der var i overensstemmelse med folks opfattelse af, hvad der var rigtigt eller forkert. Den kan være nok så relevant i en historisk beskrivelse.

Det, jeg har fået ud af denne beskrivelse, er ikke nødvendigvis, at historierne skal være sande. Men der er eksempler nok til at vise, at de ikke var frie fantasier. Men detaljer kan blive bekræftet fra en anden side, og enkelte af dem kan tilmed bruges til at korrigere skrevne kilder. Det kan ikke få os til at afvise alle skrevne kilder som ubrugelige af den grund; men vi kan heller ikke afvise de mundtlige kilder som uanvendelige. Især kan vi ikke afvise dem en bloc. Jeg håber at have underbygget, at vi ikke kan afvise dem på grundlag af erindringsforskydning i alderdommen, som kan være ret irrelevante i den forbindelse, selv om erindringsforskydning i sig selv må tages med. Som en kendt person engang sagde, efter at have afvist mundtlige kilder, fordi folks hukommelse ændrede sig i alderdommen: »Vi ved jo, at folk ikke blev så gamle dengang!«

Referencer:

- Bech, Adam, 1965: Akilinermut avalagkaluartup nuna-minut uterame okalungusiutai. Atuaagadliutit, (sp. 972 ff.).
- Bech, Adam 1867: Akiliniilarnermik. Atuaagadliutit. Spalte 1313 ff.
- Boas, Franz, 1901-1907: The Eskimo of Baffin Land and Hudson Bay. Bulletin of American Museum of Natural History. Vol. XV. New York.
- Brandt, Ole, 1971: K'ôka. Nûk.
- Dansgaard o.a.: Hammer, C.U., H.B. Clausen, W. Dansgaard, N. Gundestrup, S.J. Johnsen, N. Reeh: Dating Greenland Ice Cores by Flow Models, Isotopes, Volcanic Debris and Continental Dust. Journal of Glaciology, vol. 20, no. 83.
- Frederiksen, Thomas, 1980: Erkaimassat misigissatdlo. Nûk. På dansk: Grønlandske dagbogsblade, 1980. Nuuk.
- Gad, Finn, 1974: 4 detailkomplekser fra Grønlands historie. København.
- Giesecke, K.L., 1878: Gieseckes mineralogiske Reise i Grønland. Kjöbenhavn (udg. F. Johnstrup).
- Gullov, H.C., 1997: From Middle Ages to the Colonial Times. Meddelelser om Grønland. Man and Society, 23. Copenhagen.
- Hanssen, Lorens, 1977: Grønlandsfarerne i året 1777. Melbyhus.
- Holm, Gustav & V. Garde, 1887: Den østgrønlandske Ekspedition. Kjöbenhavn.
- Holtved, Erik, 1967: Contribution to the Polar Eskimo Ethnography. Meddelelser om Grønland, bd.182.2. Copenhagen.
- Knuth, Eigil, 1963: Singajik's Family Saga. FOLK, vol. 5. Copenhagen.
- Lynge, Hans, 1955: Inegpait. Meddelelser om Grønland, bd. 90,2. Copenhagen.
- Ministerialbøger/Kirkebøger:
Herrnhuternes Kirkebog, Mikrofilm: 1738-1899. Rigsarkivet, Kjöbenhavn.
Upernavik Ministerialbog 22-16-01. I: 1833-1862. Nunatta Katersugaasivia Allagaateqarfialu. Nuuk
- Moltke, Harald & L. Mylius-Erichsen, 1906: Grønland. Kjöbenhavn.
- Nielsen, Marteeraq (Martin), 1954: Åtårssuatsiak Ikersardlo. Avangnâmiok :111 ff.
- Nielsen, Marteeraq, 1957: Angajorkâvnit okalugpa-laarsiâka avlatdlo erkaimassat. Avangnâmiok: 171-173, 200-202.
- Olsen, Hendrik, 1964: Upernavik okaluasâgssartailo. Nûk.
- Ostermann, Hother, 1921: Upernavik Distrikt. – I Amdrup o.a. (red.): Grønland i 200-Året for Hans Egedes Landing, I, Meddelelser for Grønland, bd. 60.
- Petersen, Carl, 1860: Den sidste Franklin-Expedition. Kjöbenhavn.
- Petersen, H.C. 1999: Qajuuttap eqqaamaneqarneranut ilapittuutissaq. Kalâlek, nr. 10: 11 f. Sisimiut.
- Petersen, Robert, 1962: The Last Eskimo Immigration from Canada to Greenland. FOLK, vol. 4. Copenhagen.
- Petersen, Robert, 1989: Some Adaptation Changes in Greenland Related to Climatic Changes. In: Noel Broadbent (ed.): Nordic Perspectives on Arctic Cultural and Political Ecology. Center for Arctic Cultural Research. Umeå University. Miscellaneous Publications. No. 9:129-140.
- Rasmussen, Knud, 1905: Nye Mennesker. Kjöbenhavn.
- Rasmussen, Knud, 1909: Avângarnisalerssârutit. Kjöbenhavn.
- Rasmussen, Knud, 1924: Myter og Sagn Fra Grønland II. Kjöbenhavn.
- Rink, H.J. 1852-1857: Grønland geographisk og statistisk beskrevet I-II. Kjöbenhavn.
- Rink, H.J., 1866-1871: Eskimoiske Eventyr og Sagn I-II. Kjöbenhavn.
- Rosing, Otto, 1948: Suersak. Nûk.
- Ross, John, 1820: Opdagelses-Rejse foretagen af de kongelige Skibe »Isabella« og »Alexander« til Baffins-Bugten for at undersøge Muligheden for en Nord-West Gjennemfart. Kjöbenhavn.
- Tving, R. 1944: Træk af Grønlandsfartens Historie. Det grønlandske Selskabs Skrifter XIII. Kjöbenhavn.
- Ulloriaq, Inuutersuaq, 1986: Beretning om Qillarsuaq. Det grønlandske Selskabs Skrifter XXVII. Kjöbenhavn.
- På grønlandsk: Uvdloriak, Inûterssuak, 1976: K'itdlarsuâkûnik okalualâk. Nûk.